

Gánóczy Sándor

A bízó hit

*szerepe a hívő földi életében,
halálában és az örök életben*

BENCÉS KIADÓ
2014

© Gánóczy Sándor, 2014

© Bencés Kiadó, 2014

Szöveggondozás Somorjai Gabi

Mindenesetre az Apostol szemében a halál önmagában véve negatívum marad, egy rossz, sőt az „utolsó ellenség” (1Kor 15,25). Minden bizonnyal nem a nagy emberbarát, aki – mint Platón vélte – kiszabadítja a halhatatlan lelket a test börtönéből, hogy az ideák egében határtalan boldogságban lehessen része. A zsidó Pál igenis komolyan veszi a lélek testhez kötöttségét, túl a halál mezsgyéjén is. Nem tanítja tehát a test nélküli lélek kizárólagos halhatatlanságát, hanem a „testnek”, amelyen az egész személyt érti, feltámasztását. Hogy milyen „test” támad fel, arra csak az elvetett és csírázó mag példájára utalva válaszol, és azt mondja, hogy a feltámasztott ember mint *szóma pneumatikon*, azaz mint a Szentlélek által áthatott test fog élni (1Kor 15,44).

Halandó test és halhatatlan lélek?

Világszerte nagy sikert aratott Raymond Moody amerikai orvos és filozófus könyve: *Life after Life (Élet az élet után)*. Több páciensének élményeiről számol be, akik az agyhalál közvetlen közelébe jutottak, de aztán újra életre keltek. Meglepően megegyező módon tesznek arról tanúságot, amit ebben a „majdnem halálban” tapasztaltak: egy olyan pszichológiai állapotról, amelyet Moody *near-death expe-*

rience-nek, halálközeli élménynek nevez.³⁰ Miről számolnak be ezek a páciensek, akik, jegyezzük meg, a reanimációban részesülteknek csupán 10-15 százalékát teszik ki? A forgatókönyv a következő: a lélek eltávolodik a testtől, és azt mint idegen tárgyat kezdi szemlélni. Aztán átutazik valami alagútszerű, szűk térségen, vakítóan világos fényt lát, majd leperreg előtte élete filmje, végül pedig titokzatos szellemi lényekkel találkozik,³¹ akik közül az egyik a megdicsőült Jézusra hasonlít.³²

Többen sajnálták, hogy vissza kellett térniük az élők sorába, hiszen olyan boldogítónak találták, amit átéltek. Mindenesetre az volt a benyomásuk, hogy ez a kellemes állapot később az agyhalálukat követő életükre is kiterjedt.

Moody tételeivel nagy vonalaikban megegyeznek Elisabeth Kübler-Ross svájci pszichológus állásfoglalásai is.³³ Ő is meg van arról győződve, hogy van élet a halál után is, amely boldogabbnak ígérkezik, mint az e világi: ez a „Life after Death”. Ennek előjátékként tekinthetjük azt, amit, legalábbis egyesek, az exitus küszöbén tapasztalnak. Számukra a halál fenyegető jellege megszűnik. És ez az élmény a két kutató szerint bárkinek osztályrésze lehet.

Marad a kérdés: állításuk tudományos bizonyítás eredménye-e, vagy egy dualista antropológia axiómája? Netán inkább

a kettő összejátszásának eredménye? Például úgy, hogy a páciensek vallomásait összegyűjtő orvosok ezeket a vallomásokat egy olyan emberkép keretében értelmezik, amely a testet és a lelket két, egymástól elválasztható szubsztanciának tartja, és minden „testit” eleve a „lelki” alá rendel. Ezek szerint itt Platón vagy Descartes filozófiai öröksége lenne mérvadó.

A keresztény teológusnak nincs oka az adott elméletet egy kézlegyintéssel elintézni, hiszen az mélyen emberi kérdésekre kíván választ adni. Nem csoda, hogy világszerte rokonszenvre talált. Másrészt azonban nyilvánvaló a logikai ugrás, amellyel a szerzők az agyhalál közelében bekövetkező lelkiállapotot átvetítik a halált követő, csupán elképzelhető, de nem bizonyítható lelkiállapotra. Tudományos szempontból emerről csak hipotéziseket lehet képezni, nem pedig téziseket. Ami az antropológiát illeti, tudvalevő, hogy a bibliai és a természettudományos egyaránt „holisztikus”, következésképpen az emberi létező testi és lelki mozzanatait elválaszthatatlan és komplex egységben látják. Az ember mint ilyen egész születik, él és hal meg. Karl Rahner meg van győződve arról, hogy a halál folyamata a lelket sem kíméli. A halálban „testileg-lelkileg” hagyjuk el a biológiai és pszichológiai értelemben vett életet. Rahner, aki

tudvalevőleg évekig áldozott egy bizonyos lélekközpontúságnak, például azzal, hogy a halál pillanatában a szabad elhatározás feltétlen kicsúcsosodását látta és *Endentscheidung*ról, végső döntésről beszélt, később inkább a haldoklás drámai és kínos jellegére helyezte a hangsúlyt. 1970-ben egyenesen vétkes leegyszerűsítésnek ítélte a dualista emberképet.³⁴ Azért vétkesnek, mert nem vesz tudomást a halál folyamat bonyolult és sokféle voltáról, ami már a mai pszichoszomatikus tudományok szerint is bizonyíthatónak mondható. Ugyanakkor Rahner arra is figyelmeztet, hogy „test” és „lélek” minden nyelvben többértelmű fogalmak, így ő maga is „úgynevezett testről” és „úgynevezett lélekről” beszél.³⁵ Valahol még azt is mondja: *auch die Seele stirbt*, „maga a lélek is meghal”, úgyhogy balgaság feltételezni, hogy csak a test pusztul el, miközben a „lélek” ki-, be- és átköltözik egy jobb világba.

Tény, hogy még napjainkban is két fő irányzat verseng egymással: a lélek természetes halhatatlanságába vetett hiedelem és a jórészt keresztény hit a test feltámadásában. Az előbbi egy dualista emberképnek felel meg, az utóbbi egy „holisztikusnak”.

Szent Pál már ilyen módon gondolkodott, amikor a héber *basar* szót a görög *szóma* névvel fordította le. Szemében mindkettő az egész embert jelentette, akit mint olyant a termőföldre vetett, csírázásra

képes maghoz hasonlított. A kép értelme az, hogy egy és ugyanaz a személy lesz elvetve a halálban, és lesz átformálva, kiteljesítve a feltámadásban. Nem másként, mint a mag, amelyből növény lesz. De a feltámadás adományában nemcsak valami test nélküli lélek részesül, hanem az egész ember, és pedig nem csupán egyedi mivoltában, hanem közösségi, viszonyra képes létében. Igen eredeti módon céloz az Apostol arra, hogy milyen viszonyulás teszi a feltámadott embert egészen újjá és mássá, mint a halandót. Beveti a vitába a *szóma pneumatikon* kifejezést (1Kor 15,44), ami a legtöbb egzegéta szerint nem valami „lelki” vagy „átszellemült” biológiai létezőt jelent, hanem az egész személyt, aki ezentúl lényegét érintő viszonyba kerül a Teremtő Lelkével, a Szentlélekkel. Ez a merész kifejezés azt is magában foglalja, hogy a feltámadás közösségi esemény, és e tekintetben is szétválaszthatatlan testi-lelki, vagy lelki-testi, „holisztikus” történés. Szétválasztásnak semmi nyoma, csak a mérhetetlen különbségnek az ember halál előtti és halál utáni állapota között. Az egész emberről írja az Apostol: „Romlásra vetik el, romlatlannak támad föl; dicstelenül vetik el, dicsőségben támad föl; erőtlenségben vetik el, erőben támad föl. Érzéki testet vetnek el, a Lélekkel egyesült test támad föl” (1Kor 15,42–44).

Hozzátehetjük, hogy ez az „ember” nem csupán testi-lelki egységében egész, hanem magatartásában is, nevezetesen Istenhez fűződő viszonyában. A modern teológia megkérdőjelezi azt a – részben az 1Kor 13,12–13-ra visszavezethető – középkori tételt, amely szerint a halálon túlra ígért istenviszony lényege kizárólagosan a *visio beatifica*, azaz „az isteni lényeg boldogító szemlélése”, amelyhez a bízó hit már nem lenne szükséges, hiszen az csak a földön járók magatartása. Szerintem ma inkább azt ajánlatos feltételeznünk, hogy az egész ember az egész Istennel jut közösségbe és van együtt. Nem csupán szemlélő, hanem aktívan szerető képességünk is: teljes szívünk, elménk, érzelmi világunk, érzékiségünk. És Istenben nemcsak a lényeket fogjuk kontemplálni, hanem bölcsességét, vendégszeretetét, emberszeretetének kiteljesedését is.

Ami Krisztust és kereszthalálát illeti, annak értelmezésében is nehezünkre esik igazat adni Aquinói Szent Tamásnak, amikor azt állítja, hogy az, aki lelke alacsonyabb szintjén úgy érezte, hogy Isten elhagyta, annak felsőbb régiójában nem szűnt meg még a keresztfán is a *visio beatificát* élvezni.³⁶ Tiszteletem az angyali doktornak, de én ezt másként gondolom. Nem tulajdonítok sem Jézusnak, sem az egyszerű halandónak többemeletes lélektani szerkezetet, hanem maradok az egész

embernél, aki minden testi-lelki kínja közepette képes testi-lelki boldogságot magáénak vallani. Talán Nicolaus Cusanus *coincidentia oppositorum*-gondolata segíthet itt tovább: a lénye teljességében szenvedő maradhat egyben boldog ember, még ha ezt nem érzi is a szenvedés idején. De benne van, ha nem másként, gondolt lehetőség és remény formájában. Egybeesik benne tehát két vagy több ellentétes mozzanat. Drámai vagy dialektikus módon, ami egy ideig értelme számára is titkot jelent.

A szenvedő és ugyanakkor a szó szoros értelmében kimondhatatlanul boldog Megfeszített számunkra is példaadó lehet, ha megadatik nekünk a bízó hit szellemében nézni közlő halálunk elé. Ez nagyobb távlatot nyit, még ha nehezebb is elképzelni, mint Moody tudományosan gyengébb lábon álló „halálközeli élménye”.

*Vademecum a jó halálra
a bízó hit szellemében*

Nyolcvanöt éves fejjel írom ezeket a sorokat három súlyos, de sikeres rák-operáció tapasztalataival gazdagodva, és hálát adva, hogy nem kell úgy szenvednem teológiai munkaképtelenségben, mint több hasonló korú és ismertebb kollégámnak. De természetes, hogy saját halálom gon-

dolata éppúgy foglalkoztat, mint embertársaimé. Megvallom rögtön: szeretnék jó halált halni, és azt lehetségesnek is tartom a bízó hit szellemében. Ám ugyanakkor kezdőnek vélem magamat a megfelelő lelkiség terén.

Mint szinte minden hívőnek, biztos, hogy halálom közeledtével Isten érzékelhetetlensége nekem is különleges nehézséget fog jelenteni csakúgy, mint Krisztus titokzatos jelenlétének észlelhetetlensége. Ezen a ponton mutatkozik a láthatatlan Isten képviselőinek felbecsülhetetlen szerepe. Legyen az hitvestárs, szülő, gyermek, barát, barátnő, lelkész, ápolónő, vagy egyszerűen az orvos, aki nemcsak kezel, de nehéz pillanatokban fogja is a kezemet: mindegyik lehet számomra az élő Istenének képviselője. Talán még akkor is, ha ő maga nem hívő.

Itt az alkalom, hogy magamévá tegyem a Megfeszített imáját, amelyről Lukács beszél (Lk 23,46): „Atyám, kezedbe ajánlom életemet.” Az utóbbi fogalmat a görög *pneuma* fejezi ki, amely a Jézus szájába adott zsoltáridézet eredetijében a *nefes* szónak felel meg. Ez pedig az élőlényt a maga egészében jelenti, és nem csupán annak „lelki” részét (lásd Zsolt 31,6). A láthatatlan Isten képviselőjének kezébe adom át még élő önmagam, amikor így imádkozom. Rájuk bízom magamat.

Ha Isten és Krisztus látható képviselői állnak betegágyamnál, könnyebb nekem másoktól nemcsak segítséget kérni, hanem az ő javukat is akarni: az önzetlenség és az önátadás gesztusában. Szeretném Paul Ricœur szavait magamévá tenni: „halálomkor Isten tegyen velem azt, amit akar. Nem követelek semmit, nem követelek semmiféle *azutánt*.”³⁷ „Kiüresítem magamat még az üdvösségemre vonatkozó gondoktól is” „először a saját üdvösségünkkel kapcsolatos mindenféle gondtól kell megválnunk.”³⁸ „Átadom lelkemet Istennek másokért.”³⁹

Talán én nem leszek képes a túlélők felé való ilyen megnyílásra, ilyen önátadásra. Ez talán csak haldokló anyák számára lehetséges, akik megszokták, hogy életet adjanak. Mindenesetre én sem szeretnék önmagába zárkózott agglegényként távozni az élők sorából. A jó, a legjobb halál a párbeszéd jegyében történik. A rossz, a legrosszabb az egyedüllet és a magány jegyében. Ha már Isten láthatatlanságát is nehéz elviselnem, mi lesz velem, ha embertársaimat sem látom magam mellett, akikre ezt a terhetem rá tudnám bízni, megosztani velük?

Halálom, hacsak nem baleset áldozata leszek, nálam is valószínűleg komplex és ellentmondásokkal teli folyamatként fog beköszönten. Thierry Tournebise ezt így írja le: Az életosztón kezdetben a közel-

gő vég tagadása formájában jelentkezik. Azután jön a rádöbbenés és a fellázadás ideje. Követi ezt a remélő szakasz: talán mégis fel fogok épülni... De ez nem tart sokáig: depresszió vesz rajtam erőt. Tehetetlennek érzem magam: vajon ki tud még segíteni? Végül a haldoklók felénél, legalábbis az orvosok szerint, beköszönt a belenyugvás végállomása. Sokszor itt tör át a másokhoz kötöttség érzése. Például az „utolsó szó” jogán tanácsadás továbbbélő szeretteimnek, felkínált szellemi hagyatéék.

A tapasztalat azt mutatja, hogy ez a folyamat ellentétes mozzanatokból áll. Itt is beigazolódni látszik az, amit Nicolaus Cusanus ellentétek egybeesésének (*coincidentia oppositorum*) nevezett. Hogy is lehetne ez másként az élet és a halál mezsgyéjén, ahol a nagy igen és a nagy nem találják magukat szembeesítve? Számolnom kell ezzel az összeecsapással jó előre, hogy ne veszítsem el lábam alól a talajt. A jó halál nem egyszerű, nem könnyű feladat. Akkor, amikor magamat másokra és a Nagy Másikra bízom, önbizalmamnak is fontos szerep jut. Erre is képesít a bízó hit.

Bűntudat? Sokat segíthet a gyónás, jobban mondva a bűnbánat és a kiengesztelődés szentsége. Beleértve a bölcs lelkipásztori szavakat. Marad azonban a halál előtti bűntudat kérdése. Kell-e félnem

Isten ítéletétől? Főleg begyökerezett és másoknak ártó bűneim nem érdemelnek-e szigorú büntetést? Van-e megbocsáthatatlan bűn? Mit jelent az úgynevezett „halálos bűn” a halál közeledtével? Mi az, hogy örök kárhozat? Már e kérdések is bizonytalanná tehetnek, amikor annyira szeretnék a bizalom szellemében elköltözni az élők sorából. Abban hiszek ugyan, hogy Isten nem kívánja a bűnös halálát, hanem azt szeretné, hogy megtérjen és éljen. De vajon van-e még időm megtérni? Sőt: lesz-e még erre alkalmam a halál küszöbén túl is? Az örökkévalóságban? Erről is lesz szó könyvem harmadik fejezetében. Mindenesetre hiszek Isten végtelen irgalmában.

Akár hiszek és bízom Benne, akár nem, joggal félhetek az elviselhetetlen fájdalom lehetőségétől. Így meg tudom érteni azokat, akik fájdalom nélküli halált, eutanáziát kívánnak a maguk és szeretteik számára. Mert attól tartanak, hogy a haláltusa kínjai lealacsonyítják a haldoklót és megfosztják emberi méltóságától. Ez jelenleg vitatott és nyílt kérdés. Itt nincs helyem hosszabb állásfoglalásra. Annyit azonban mondhatok: ebben a lélektani helyzetben is ellentétek eshetnek egybe. Egyrészt a szenvedésmentes halál kívánása, másrészt a továbbélni akarás még szenvedés árán is. A haldokló sokszor ingadozik a kettő között. Van, aki először

kéri a halálba segítést, aztán pedig visszavonja kérését. Emberileg érhető ez. Tehát az orvosok jól teszik, ha nem sietik el az esetleges beavatkozást. Mindenesetre helyesnek tartom azt az egyre gyakrabban jelentkező óhajt, hogy írásban kérjük jó előre orvosainktól, hogy ne gyakoroljanak rajtunk makacsul öncélú életben tartást, amit a francia *acharnement thérapeutique*-nek nevez. Inkább cselekedjenek a kettős kihatású tevékenység értelmében, gyakorlatilag úgy, hogy a fő cél a fájdalom enyhítése marad, még akkor is, ha ez az életfunkciók megszüntetését vonja maga után. Itt a bizalom kérdésének egyik drámai formájával találkozunk.

Mikor és hogyan lehet részem a jó halálban? Meggyőződésem szerint akkor és úgy, hogy a bízó hit szellemében várom jövőtelét. Istenben és embertársaimban egyszerre bízva és beléjük vetett hittel. Ugyanakkor az is jóvá teszi a halált, még annak természetszerűen rossz oldalát is, ha más ember javát helyezük célkitűzéseink közé. Másokért éltem, másokért is kívánok meghalni. Felelősnek érzem magamat továbbélő embertársaimért. Ha ez sikerül, akkor nemcsak a „mennyeszágban”, hanem az ő emlékezetükben is tovább fogok élni. „[T]úlélőimre hagyom a feladatot, hogy átvegyék a lét iránti vágyamat [...]” – írja Ricoeur.⁴⁰

Tartalom

Bevezetés..... 5

Mit jelent a hit szellemében élni?

Hinni a köznyelvi értelemben..... 7

*Mást jelent hinni valakiben,
mint elhinni valamit..... 10*

*Miben áll az istenhit
az Ó- és az Újszövetség szerint?... 12*

*A bízó hit
Pál és János értelmezésében 16*

*Hit és vallás
Luther kihívása tükrében..... 22*

*Mennyiben ésszerű a hit
és hitszerű a tudomány?..... 27*

Zárszó..... 32

A bízó hit szerepe életünkben és halálunkban

A hívő Jézus..... 35

Jézus hite a halállal szemben 39

<i>Élet és halál</i>	
<i>a Krisztus-hit szellemében</i>	47
<i>Halandó test</i>	
<i>és halhatatlan lélek?.....</i>	51
<i>Vademecum a jó halálra</i>	
<i>a bízó hit szellemében</i>	57

Bízó hit és örök élet

<i>Mi az, hogy örök?.....</i>	63
<i>Elképzelések</i>	
<i>a halált követő állapotról.....</i>	65
<i>Miben áll az örök élet</i>	
<i>a Biblia szerint?</i>	70
<i>Feltámadás a halálban?.....</i>	77
<i>A bízó hit és a halál utáni</i>	
<i>megeérés lehetősége</i>	84
<i>Jegyzetek</i>	93